

Pripjevni psalam: teološko-liturgijska vrijednost, povijesni razvoj, glazbeno oblikovanje

Ivan Šaško

Doc. dr. sc. Ivan Šaško
pročelnik Katedre za liturgiku
KBF-a Sveučilišta u Zagrebu

Povratak pripjevnoga psalma u liturgijsko slavlje

Ponovno vraćanje pripjevnoga psalma u liturgijsko slavlje jedna je od najvažnijih danosti obnovljene liturgije i to ne samo na razini pjevanja, nego poglavito u području liturgije Božje riječi, čime se obogaćuje slavljenje euharistije i ostalih sakramenata i sakramentalna. Na glazbenoj je razini potpuno preobražen gregorijanski gradual, vraćajući tomu izražaju ljepotu jednostavnosti i plemenitosti.¹

Gotovo trinaest stoljeća postojale su razne žrtvicije koje su ponekad bile i zaprjekom da se dođe do srži te misne sastavnice. Glazbeno je ona bila svedena na orguljsku izvedbu; preživjela su samo dva psalamska retka. No, oni su bili zaogrnuti u sjaj gregorijanske. Odvagujući sjaj glazbenoga izražaja i dostojanstvo Božje riječi, uvidjelo se da je potrebno snažnije naglasiti ovo drugo. Jedan od temeljnih zahtjeva za opsežnijom, različitijom i prikladnijom ponudom Božje riječi u liturgiji vrijedio je i za pripjevni psalam. Cijeneći baštinu i brinući se za nju valjalo je naći prikladnije oblike za današnjicu. Ono što je bilo učinjeno u prošlosti ne znači da treba biti ponavljano u sadašnjosti. To je zakon i liturgijske životnosti.

U *naputku Musicam sacram* piše: "Među pjesmama *proprija* posebnu važnost ima pjevanje koje slijedi nakon čitanja, izvedeno na način graduala ili pripjevnoga (responzorijalnoga) psalma.

To je po svojoj naravi dio bogoslužja Riječi i stoga tijekom njegova izvođenja svi sjede i slušaju, štoviše, ako je moguće i sudjeluju."²

Riječ traži razgovor između ljudske slobode i Božje dobrostivosti, poput onoga što se dogodilo u Naviještenju (usp. *Lk* 1,38). U liturgijskome slavlju pripjevni psalam ritualizira odgovor zajednice koja slavi. Riječ Božja poziva zajednicu, ucepljuje se u srce naroda, potiče na odluke i izbor. Ako je Bog progovorio čovjeku – što mi vjernici držimo temeljnom istinom – taj se dijalog više ne može prekinuti.

Na najjednostavniji način zajednica odgovara odgovorom *Amen* (usp. *Pnz* 27,15-26). To nije običan potvrđan odgovor, nego prihvaćanje Božje riječi. Ono je najčešće izraženo u blagoslivljanju i davanju hvale (usp. *Post* 24,27) postajući hvalospjevom ili psalmom.³ Hvalospjevi imaju različite kontekste, dolaze iz različitih izvora i stavljeni su usta različitih biblijskih likova. To pokazuje prirodnost činjenice da čovjek u bilo kojemu kontekstu pristupa Božjemu spasenjskom djelu slavospjevom. Taj pak odgovor može biti u različitim molitvenim oblicima, a najčešći je blagoslov ili pak *halel* (usp. *Ps* 136: "jer je vječna ljubav njegova"), odnosno *magnificat*. U liturgijskim se slavljinama vidi da čitanje Božje riječi znači aktualizaciju ili žispunjenje Pisma' (usp. *Lk* 4,21). To je slavljenje Kristove prisutnosti u Pismima.

Zajednica na navještaj odgovara prip-

jevnom psalmom. Sažeto rečeno: kao što u povijesti spasenja zajednica, Božji narod odgovara na čudesna Božja djela biblijskim hvalospjevom, tako u liturgiji zajednica odgovara na navještaj i aktualizaciju tih čudesnih djela pripjevnim psalmom.

Razvoj responzorijalnoga/pripjevnoga psalma kroz povijest

Budući da je jasno da su pjesme koje prate čitanja glavni dio službe Božje riječi, radi se o pjesmi-obredu koji ima svoje mjesto na ambonu. Promatrajući povijest, vidi se da najizravnija svjedočanstva pripjevnih psalama sežu u 4. st.. Responzorijalni oblik, zajedno s alelujskom psalmodijom tvori velik korak u obrednosti i sudjelovanju: to nije samo oblik naizmjeničnoga odnosa (pjevanja) solista i zajednice ili između zbornih dijelova, nego oblik s umetnicima. Drugim riječima, biblijski se tekst ne pjeva u književnoj kontinuiranosti, nego se naglašuju određeni psalamski ili drugi dijelovi u međuigris s naznačenim redcima.

Takva je praksa posvjedočena kako za časoslov tako i za euharistiju od mjerodavnih patrističkih izvora. Iako dokumenti ne dopuštaju da se iz njih izvedu jasni načini izvođenja, mogućnost rekonstrukcije postoji. Ostaje dojam da je responzorijalan način svoje povlašteno mjesto imao u slavljinama cijeloga puka. To se nedvojbeno događalo zbog jednostavnosti uključivanja vjernikâ i zbog snage izražaja koja dopušta

usmjerenost cijeloga psalma na jednu tematiku. Jednakom snagom korisno uspijeva usaditi u srce molitelja neku od svetopisamskih rečenica.⁴

Način rezponzorijalnoga pjevanja koji je predviđao *responsum*, sastavljen od prvoga retka kompozicije, nije bila vlastitost ni isključivost pjevanja psalama, nego se ticao drugih rodova kompozicije. Prvo svjedočanstvo imena, a i rezponzorijalnoga oblika ne odnosi se na biblijski psalam, nego na crkveni spis (*Papirus iz Barcelone*) pod imenom *psalmus responsorius*.⁵ Logično je da takav književni postupak može nadahnuti i nov način pjevanje psalama. Neki su od njih u sebi posjedovali elemente dijaloga (uklopljenim pripjevom) ili usklika (alelujatski psalmi). Jedan od starih svjedoka takvoga pjevanja psalama koji poštuje dinamiku naizmjeničnosti jest sv. Atanazije.⁶

Još uvijek nije riječ o pravoj i istinskoj rezponzorijalnosti, tj. o ponavljajućemu umetku, već više o dijalogu s podjelom uloga unutar psalamske kompozicije koja se pjevala *in continuo*, dakle susljedno, bez umetka. Naime, posrijedi je *Ps 136* koji po svojoj naravi predviđa ponavljanje polustih *Vječna je ljubav njegovova*.⁷ U Carigradu je rezponzorijalno pjevanje posvjedočio sv. Ivan Zlatousti: "Onaj koji psalmira, čini to sam, a ako svi odgovore, njihovi glasi izlaze kao iz jednih usta."⁸

Najvjerodostojniji i najmjerodavniji svjedok na Zapadu svakako je sv. Augustin. On rezponzorijalni psalam promatra kao dio euharistijskoga slavlja i shvaća ga u punome i strogome smislu riječi *rezponzorijalnim*. Solist najprije zapjeva prvi redak psalma ili neki od značajnijih redaka u naznačenom kontekstu. Kasnije će ga *Ordines Romani* zvati *responsum*. Zatim ga preuzima cijela zajednica i pjeva ponavljajući ga onoliko puta koliko je potrebno. Na taj se način stvara odjek navještaja u glazbenoj dekoraciji psalmista koji nastavlja s pjevanjem svih redaka.⁹

Pripjevi se pretvaraju u bliske misli, a homiletski komentari pokazuju njihovu snagu i važnost. Potvrda za to nalazi se u tumačenjima psalama – *Enarrationes*

in Psalmos. Taj homiletski topos postaje općenitim, zbog svoje aktualizacijske snage. Nalazimo ga u djelima drugih propovjednika, kao što je sv. Petar Krizolog iz Ravene (+ 450). U *Homiliji 46 o Psalmu 94* slikovito izjavljuje: "Kao što je nekome tko je vruć i već dugo gori od žedi velika radost skočiti u svježe vrelo, tugom prostrti i pritisnuti težinom nevolja, pozvani na radost proročke pjesme: *Dodite, kličimo*."¹⁰

Najgori gubitak forme-funkcije primjetan je od baroknoga razdoblja, kad je gradual mogao biti jednostavno zamijenjen orguljskom kompozicijom, a samo je svećenik recitirao tekst iz misala. Nakon toga, u liturgiji je ušao i surogat pod imenom 'crkvena sonata' – instrumentalna skladba s orguljama ili bez njih. Najbolji su primjer za to Mozartove sonate »nakon epistule« iz kasnoga 18. st.

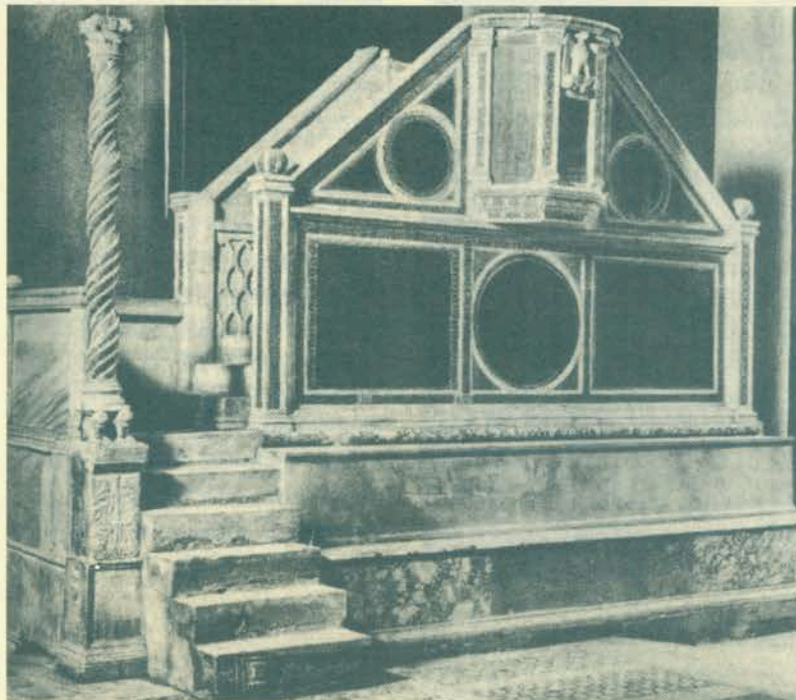
Kao psalmisti, dakle službenici različiti od čitača, dužnost su vršili pjevači mlade dobi koji su posjedovali obdarenost glasom i tehničku pripremljenost za pjevanje. Imena tih službenika bila su raznolika: *psaltes, psalmista, cantor, praecantor, pronuntiator psalmi, psalmorum modulator, phonosaus*.¹¹

Pojava graduala i odnos prema psalmu

Ipak, ovdje se postavlja pitanje kako dolazi do promjene oblika i funkcije. U doba pape Grgura Velikoga (konac 6. st.) pjevanje psalama pripadalo je dakonu. Papa je dokinuo tu vlastitost i predao ju subdakonu i nižim redovima klerika. Već je u to doba postojao *responsorium graduale* kao prilično urešen (*ornatus*) način pjevanja. On je pripadao stručnjacima rimske *Scholae* koja ga je i pretočila u novu formu, obogaćujući pjevanje, ali skraćujući tekst. Tako se *gradual* nije više javljao kao *psalam* naviještene Riječi, nego kao odlomak za razmatranje ili molitvu, sveden na dva elementa: *corpus et versus*.

Taj oblik neće više biti niti izvor homiletskoga tumačenja. U antifonarima se mogu naći sve moguće kombinacije odnosa tih dvaju elemenata. U nekim je slučajevima sačuvan kao *caput*, početak psalma. U drugim je pak slučajevima taj *corpus* izabran iz nekoga retka psalma, kako bi se naglasio otajstveni sadržaj, odnosno sadržaj dotičnoga slavlja, ali redak (*versus*) ostaje prvi redak psalma. Ponekad su i *caput* i redak bili slobodno preuzeti iz psalma. Postoji slučaj izbora tih elemenata iz dva različita psalma.

Uz sve to, kao konstanta ostaje velika briga o tome da se izaberu oni dijelovi koji su sadržajno korisni za prenošenje biblijske poruke, u skladu sa svetkovinom ili blag-

danom kako to naglašava obred. Glazbeno gledano, razvija se bogata melodija (A-B-A) s formulama koje su međusobno dobro povezane. Kompozicijski razvoj blizak je tzv. *centonizaciji* (mozaičkoj melodijskoj kompoziciji s uporabom raznih poznatih formula). U modalitetima prevladava 5. modus koji se nalazi u pedesetak odlomaka, no postoji i primjetan niz odlomaka u 2. modusu.

Novo ime – *graduale* – vjerojatno je nadahnuto mjestom s kojega se naviještao psalam, a to su bile stube koje vode na ambon.¹² U precizaciji mjesta valja reći i to da je sam ambon bio nazivan imenom *gradus* sve do 5. st. Naime, rimska je tradicija predviđala pjevanje psalma s ambona, o čemu svjedoči OR IV, 27.

Taj je proces dovršen u doba Grgura Velikoga i Izidora Seviljskoga, kad je psalam sveden na dva retka i preoblikovan u glazbenu virtuoznost. Briga oko estetske dimenzije, koja je bila na zavidnoj razini, potisnula je obrednu funkcionalnost tijekom zlatnoga otačkog doba. *Schola cantorum* zamijenila je puk i u odgovoru (*caput*).

Da bi se očuvale bogate melodije prepune melizmâ, nastala je pripadna liturgijska knjiga – *cantatorium*.¹³ Služba psalmista u srednjemu će vijeku ostati vrstom *reda* u koji se ulazi s pomoću posebnoga blagoslova. U nekim će slučajevima gradual usvojiti nepsalamske biblijske tekstove.

U drugome tisućljeću baš je na tekstovima gradualâ (i tekstovima za usklik *Aleluja*), koji su zahtijevali glazbenu virtuoznost, nastala glazbena liturgijska polifonija. U tim novim skladbama nije više postojao ni solist, nego je sve bilo povjerenjeno izvrsnosti uske profesionalne skupine (*organistae*). Sve složenija *organa tripla* i *quadrupla* na prilično su proizvoljan način alterirana s gregorijanskim segmentima.

Najgori gubitak forme-funkcije primjetan je od baroknoga razdoblja, kad je gradual mogao biti jednostavno zamijenjen orguljskom kompozicijom, a samo je svećenik recitirao tekst iz misala. Nakon toga, u liturgiju je ušao i surogat pod imenom žcrkvena sonata – instrumentalna skladba s orguljama ili bez njih. Najbolji su primjer za to Mozartove sonate “nakon epistule” iz kasnoga 18. st.

Ima li pripjevni psalam meditativnu narav?

Pripjevni psalam u našoj liturgijskoj praksi neki nerijetko zamjenjuju drugim pjesmama, a često su one meditativnoga karaktera. Taj običaj dolazi iz vremena kad je *schola* sama pjevala *gradual* i *Aleluja*, a puk je za vrijeme pjevanja ostao u razmatranju. Premda je dobro čuvati dimenziju meditacije, valja trajno imati na umu da je liturgija poglavito slavljenje, a ne osobno razmatranje. Ipak, ponavljam, kao što se vjernik i osobno zahvaljuje za euharistijske darove Tijela i Krvi Kristove nakon pričesti, moguće je analogno tomu dati i više prostora meditativnomu ozračju nakon čitanja, kao zahvala za Božju riječ, ali u tome se ne smije pretjerivati. Prostor šutnje dobar je za pounutarnjenje Riječi.

Može li se, dakle, pripjevni psalam shvatiti kao meditativna pjesma i zaodjenuti ruhom koje meditativnosti? Odgovor

Književni rod pripjevna psalma mora odražavati književni rod samoga psalma. Ako je psalam molba za pomoć, i psalam će nositi molbeno obilježje. On može biti i razmatranje ili poziv na meditaciju (npr. Ps 119). U starini se ponekad odstupilo od poštovanja glavnoga tonaliteta, ali danas bi to trebalo izbjegavati.

je nedvojbeno – *ne* ili barem ne u svim slučajevima. Psalamski usklizi iz Ps 47,2; 150,4; 95,6 pokazuju da zajednica nije pozvana na razmatranje, nego na plesanje, pljeskanje, na prostraciju pred Bogom. Iako u hrvatskoj obrednoj baštini ne postoji kršćanski liturgijski ples, jasna je nakana i nosivi sadržaj psalama i ako bi se tražio prostor za plesni izražaj, mislim da bi on najprije mogao naći svoj obredni prostor baš u okviru pripjevna psalama (ne uvijek i ne pod svaku cijenu). Jasno je da se i u takvim okolnostima može razmatrati, ali je ideja vodilja negdje drugdje.

Psalmi su po svojoj raznolikosti: procesijske pjesme, hvalospjevi koji slave Božju prisutnost i pobjedu, kraljevski psalmi koji pjevaju Bogu kao vladaru; oni su i molbe za zemaljske vladare, zatim pjesme Sionu, mudrosni psalmi, povijesni psalmi, proročke pobudnice te psalmi zahvaljivanja.

Ova se kategorizacija ne može shvatiti jednoznačnom, jer psalmi u sebi sadrže mješavinu elemenata i književnih rodova. Jednako tako nije moguće sasvim zamijeniti ili previdjeti njihova glavna obilježja. Nedopustivo je zanemariti specifičnost te pristupiti tužaljka kao da su proročki navještaji. Književni rod pripjevna psalma mora odražavati književni rod samoga psalma. Ako je psalam molba za pomoć, i psalam će nositi molbeno obilježje. On može biti i razmatranje ili poziv na meditaciju (npr. Ps 119). U starini se ponekad odstupilo od poštovanja glavnoga tonaliteta, ali danas bi to trebalo izbjegavati.

Tekst psalma

Psalmi su birani u povezanosti s čitanjima i to prema sljedećim glavnim kriterijima:

- Ako prvo čitanje navodi psalam, taj se psalam nalazi naveden kao pripjevni psalam (primjer za to je psalam ponegdjeljka *Vazmene osmine*).
- Slično je i kad je posrijedi evanđelje. Ako se neki psalam navodi u evanđelju, on se uzima kao psalam liturgijskoga slavja te postaje anticipacijom, odnosno 'anticipiranim odgovorom' na evanđeoski navještaj (takav je primjer vidljiv na *Prvu korizmenu nedjelju iz ciklusa C*).
- Ostali psalmi slijede prvo čitanje u temeljnoj ideji povezanosti s osobama, događajima ili terminologijom (npr. svetkovina *Rođenja sv. Ivana Krstitelja* ima *Ps 71*).
- Lekcionar rabi i one psalme koji pomažu osvijetliti značenje naviještene riječi, iako među njima nema izravne literarne poveznice (npr. nedjelja *Dobroga pastira*).
- U tzv. 'jakim vremenima' liturgijske godine čuvaju se oni psalmi koji su postali tradicionalni i koji su stoljećima oblikovali kršćanski duh: *došašće* – *Ps 25; 80; 85; Božić* – *Ps 96; 97; 98; Bogojavljenje* – *Ps 72; korizma* – *Ps 26; 51; 91; 130; veliki tjedan* – *Ps 22; vazmeno vrijeme* – *Ps 66; 118; Pedesetnica* – *Ps 104*.

Ako ne postoji neko drugo pravilo koje bi imalo povlasticu, tada lekcionar koristi psalme koji nisu pod nekim drugim naslovom, kako bi bio obuhvaćen cijeli *Psaltir*.

Zajednica redovito sudjeluje u pjevanju psalama pjevajući *antifonu*, pripjev.¹⁴ Ima pripjeva koji se pjevaju uhodanoi rutinski. Valja žurno raditi na dobrome antifonalu na hrvatskome koji bi sadržavao i razvijao

Postoji specifično 'liturgijski glas i način'. Glas solista ne smije privlačiti svu pozornost na sebe (kao što je to čest slučaj s opernim i kazališnim pjevanjem u predstavama), nego treba prevladavati Riječ, tako da glas solista bude u drugome planu.

to blago, lako uporabljivo u svim liturgijskim slavljima, jer su u svim slavljima prisutni psalmi. Potrebno je uložiti puno napora da se od antifona koje se brzo pamte, a još brže zaboravljaju, dode do kakvoće koja bi obilježila današnje vrijeme onom snagom kojom su to učinile antifone poput: *O magnum mysterium* ili *Hodie Christus natus est*.

Izvođenje psalama u liturgijskoj predaji

Pitamo se govore li nam sami psalmi nešto o tome na koji ih način treba moliti i pjevati. Posjedujemo tek nejasnu ideju o tome kako su se psalmi molili u sinagogi ili u židovskoj kućnoj liturgiji. No, *Psaltir* ipak daje stanovite elemente. Pripjevni ili rezponzorijalni oblik je postojao. *Ponavljala se antifona ili pripjev nekoliko puta* tijekom moljenja psalma te je na taj način stvoren psalamski ritam molitve. Takve se antifone nalaze npr. u *Ps 42 i 43*. Ponekad antifona služi kao *preludij koji uvodi u psalam* ili pak kao zaključak koji sažima psalam (npr. *Ps 103: Blagoslivljaj, dušo moja, Gospodina*, što je odgovor na navođenje Božjih djela).

Alternativno pjevanje psalama zahtijeva npr. književni ustroj psalma 121. Teško bi bogatstvo toga psalma bilo iznijeti samo jednim glasom. *Jednostavno čitanje psalama* najskromniji je način moljenja psalama, a on je prisutan u onim psalmima koji su snažno povijesno obilježeni nabrajajući događajne činjenice. Neki psalmi jednostavno vape da budu pjevani, kao što je to: "Pjevajte Gospodinu pjesmu novu". Psalmi dakle nisu obična čitanja niti prozne molitve.¹⁵

Povlašteno mjesto ima *rezponzorijalni oblik* (psalmist s jedne strane, a zajednica s druge). Blago zajednicama koje su usvojile takvo idealno izvođenje psalama u kojemu ljepota glazbe iznosi na površinu sjaj Božje riječi. Nažalost, čest je suprotan slučaj, da čitač nakon što je pročitao prvo čitanje, čita i psalam (što dodatno pokazuje i nerazlikovanje liturgijskih služba), a zajednica više-manje beživotnim tonom ponavlja antifonu kao odgovor.

Rijetko se rabi *izravan oblik*, tj. da psalmist otpjeva cijeli psalam. Jednako tako niti zajednica ne pjeva izravno cijeli psalam, jer bi za takvo što trebala imati prikladnu melodiju, psaltir i svakako tekst. Treba proći dug put, da bi zajednica naučila napamet stanoviti broj psalama. To je otežano i zbog toga što društvo više ne živi na način usmene predaje, te je i razvijanje takve vrste pamćenja u drugome planu.

Lekcionar daje mogućnost i *solističkoga pjevanja psalama*. No, nije lako naći one koji psalam mogu pjevati na način prikladan liturgijskomu slavju. Nije svaki solist za pjevanje psalama. Postoji specifično žliturgijski glas i način'. Glas solista ne smije privlačiti svu pozornost na sebe (kao što je to čest slučaj s opernim i kazališnim pjevanjem u predstavama), nego treba prevladavati Riječ, tako da glas solista bude u drugome planu.

Bez obzira o kakvome je načinu pjevanja riječ, u glazbi nema mjesta prosječnosti. Pjevati u liturgiji znači pjevati drukčije nego u predstavama, a u nas se previše ne gaji skrb u odgoju za tipičnost liturgijskoga pjevanja te je moguće vidjeti i čuti one s žlijepim glasom', ali i u tome segmentu postoji lijep *liturgijski glas*. Oni koji pjevaju i mole psalme u liturgiji ne čine to u svoje ime, nego u ime cijeloga Kristova tijela. Svi su služitelji na službu cijele Crkve. Božja je riječ objava (epifanija) Krista, a psalmist aktualizira tu Bogoobjavu.

Otvorena pitanja za razmišljanje

1. *Tekstovi psalama*. Psalmi su u lekcionaru birani prema svojoj prikladnosti (*congruentia*) u odnosu na čitanje, osobito prvo. Ipak, to je načelo dobro provedeno u malome broju slučajeva, ako je psalam kratak. U drugim slučajevima psalmi nisu cjeloviti, nego se izabire tek nekoliko redaka, ulazeći u opasnost da se – na temelju toga izbora – ne izrazi dostatno karakter samoga psalma. Sužavanje psalama na nekoliko redaka razumljivo je zbog potrebe za kratkoćom, posebno tamo gdje se liturgijska slavja ne mogu *produžiti*. Moguće je da niti sam psalam

nema jasan i jedinstven ustroj, zbog toga je moguće izabrati nekoliko redaka, a da se ustroj ne uništi (npr. Ps 119). No, to nije slučaj s *Psalmom* 22, gdje se gubi dio ljepote zbog necjelovitosti pripovjednoga luka koji je u kršćanskome tumačenju luk Isusove povijesti (usp. *redak* 1-30). Od toga psalma zajednice redovito poznaju samo krik: *Bože moj, Bože moj, zašto si me ostavio*. Slično je s *Psalmom* 103, od kojega je poznat samo blagoslovni izriječ: "Blagoslivljaj, dušo moja, Gospodina i sve što je u meni sveto ime njegovo." U prošlosti su se psalmi molili tako da su bili usmjereni prema dolasku Mesije (onako kako židovski vjernici psalme mole i danas), a u Novome zavjetu svaki psalam koji molimo jest nastavak molitve Gospodinove. Zbog toga je legitimno pitanje je li Isus skraćivao psalme u svojim molitvama. Čini se da bi bilo poželjno, kadgod to okolnosti dopuštaju, da psalmi budu moljeni u njihovoj cjelovitosti.

2. *Način pjevanja psalama*. Možemo primijetiti da je u liturgijskim slavljinama rabljen prilično miran oblik pjevanja i slušanja, bez ritmičke naglašenosti. Za mnoge je psalme to uistinu i najprikladniji način. Ipak, to ne vrijedi za sve psalme i za sve zajednice. Niti jedna molitva tako snažno kao psalmi ne poziva na molitvu dušom i tijelom: prostracijom, podizanjem ruku, pljeskanjem, procesijom oko oltara. Smijemo li uistinu ući u ostvarivanje toga performativnoga čina (budući da molitvom kažemo da to i činimo)? Postoje bezbrojni primjeri za to u psalmima (usp. Ps 68,25; 95,6; 149,3).

Kako je moguće očitovati svu životnost, nabujalost osjećaja i poleta, dubinu osjećaja i izražaja, eksploziju instrumentalnosti i pokreta? Zbog toga što su psalmi zaognuti u ruho anemičnosti, neki su posegnuli za življim pjesmama kao zamjenom. Ali to nije potrebno, osim što se Božja riječ ionako ne može zamijeniti pjesmom. U pitanju je teološka, a ne samo izražajna razlika. Ne treba zaboraviti ni to da je svaki psalam ikona Krista koja odražava njegovo otajstvo. Ona obuhvaća cjelokupnost božanskog i ljudskog, duhovno-tjelesnoga

i intelektualno-čuvstvenoga. Isus je nakon uskrsnuća učenicima govorio o onome što je o njemu napisano "u Mojsijevu Zakonu, u Prorocima i Psalmima" (Lk 24,44). Psalmi su vrjednovani na jednak način. U svakome je dakle, psalmu Kristovo lice, objavljeno zajednici: *himnički* psalmi (Ps 34,3); *molbeni* psalmi (Ps 6,5); *tužaljke* u trpljenju (Ps 88,3-4); *zahvalni* psalmi (Ps 34,1.6); *kraljevski* psalmi (Ps 89,28); *pobjednički* psalmi (Ps 96,10-11); *mudrosni* psalmi (Ps 37,30-31); *proročki* psalmi (Ps 85,8); *pjesme Sionu* (Ps 46,7.11); *povijesni* psalmi (Ps 106,48).

Novi zavjet 'kristijanizira' neke psalme primjenjujući ih na Isusa, a liturgija ih sve 'kristijanizira', jer postaju molitvom Krista-Crkve. U psalmima se nalazi lice Sina Čovječjega i Sina Božjega; u njima se prepoznaju crte svakoga vjernika, ali i svjetlo preobraženja.

BILJEŠKE

¹ Kao što je to bio slučaj u ranijim napisima iz ovoga niza, i ovdje slijedim sljedeća djela: F. RAINOLDI, *Psallite sapienter. Note storico-liturgiche e riflessioni pastorali sui canti della Messa e della Liturgia delle ore*, CLV - Edizioni Liturgiche, Roma 1999.; L. DEISS, *Visions of Liturgy and Music for a New Century*, Collegeville, Minnesota 1996. Njima valja nadodati: F. RAINOLDI, *Il salmo responsoriale. Grammatica e pratica* (= Musica - Liturgia - Cultura, 12), Elle Di Ci, Leumann-Torino 1994.

² Usp. L. DEISS, "The Responsorial Psalm", *Notitiae* 24 (1966.) 365-372; IDEM, *Celebration of the Word*, Collegeville, 1993.

³ Biblijski su primjeri uistinu mnogobrojni: *Iz* 15,1-8.21; *Sc* 5,2-31; *1Sam* 2,1-10; *Iz* 38,10-20; *Jn* 2,3-10; *Tob* 13,1-17; *Dn* 3,26-30; *Jud* 13,1-17; *Lk* 1,46-55. 68-79; 2,29-32.

⁴ Usp. *Peregrinatio Egeriae*; Sv. Bazilije, *Pismo* 207.

⁵ Pripjev je sastavljen od molbe: *Pater, qui omnia regis, peto Christi nos scias heredes. Chrisatus verbonatus, per quem populus est liberatus*. Slijedi dvanaest katica, od kojih prva započinje riječima: *Audiamus, fratres, magnalia Dei*. taj je način veoma sličan onomu koji bismo mogli zvati *responzorijalnom himnodijom*. Primjeri, gotovo iz istoga doba, su: *De Trinitate* Maria Viktorina i *Himan* Metoda Olimpijskoga koji se nalazi u *Govoru XI*. djela *Gozba deset djevice*.

⁶ Sv. Atanazije u djelu *Apologia de fuga sua* 356. godine govori o tome. Evo prijevoda toga teksta: "Ja pak, smatrajući nerazumnim napustiti puk u tako velikoj zbrci i ne suočiti se s opasnošću više od njih, uzišavši na biskupsku katedru, zapovjedih da se čita psalam, a nazočnima da odgovaraju riječima: *Vječna je ljubav njegova*." (PG 25,676A)

⁷ U *Apostolskim konstitucijama* (iz druge polovine 4. st.) kao važnome liturgijskome

i kanonskome spisu (II, 57,5) piše: "Nakon čitanja, svaki put dvaju čitanja, drugi će Šbio je naveden čitač psalmirajući Davidove himne, a narod će odgovarati psalmirajući pripjeve." To se događalo na *povišenu mjestu*. Responzoriju je prethodilo navještanje Mojsijevih spisa, spisa Jošuinih, Sudaca i Kraljeva, Ljetopisa i povratka iz sužanjstva, nakon kojih su slijedili Jobovi i Salomonovi spisi te spisi šestorice proroka.

⁸ *I ad Cor.*, 36,6; PG 61,315. On svjedoči da je to stara predaja koju oni poštuju i danas. Drugi je svjedok sv. Bazilije (usp. *Poslanica* 207).

⁹ U tome su smislu i Augustinove riječi: "quod legenti respondententes cantavimus" ili "quem modo nobis cantatum audivimus et cantando respondimus".

¹⁰ U svojoj *Homiliji* 44 o *Psalmu* 1 kaže: "Responzorij koji smo danas pjevali je prefacija psalama, naslov naslova... on je poput ključa kraljevske palače." u *Homiliji* 45 o *Psalmu* 6 piše: "O responzoriju koji smo danas pjevali s molbom proroka, sa mnomo svjedoči vaša pobožnost i priznaje primjerenim trenutku i prikladnim sadašnjim zlima." Što se tiče Rima, posjedujemo svjedočanstvo sv. Lava Velikoga (440-461.): "Unde et daviticum psalmod, dilectissimi, no nad nostram elationem sed ad Christi gloriam consona voce cantavimus." (CC SL 138, 10)

¹¹ O nekima od njih na grobnim se natpisima može pročitati sljedeće: "Psallere et populis volui modulante propheta"; "dulcis nectareo promebat mella canore, prophetam celebrans placido modulamine senem" (natpisi iz 4. st., a preuzeti su iz: P. WAGNER, *Podrijetlo i razvoj liturgijskoga pjevanja*)

¹² Hrabanus Maurus (*De clericorum institutione*, lib. 1, cap. 33; PL 107,323) piše: "Responzorium enim istud quidam graduale vocant, eo quod iuxta gradus pulpiti cantatur." Prema onome što svjedoči OR V, 29-30, pjevači su trebali biti jednu razinu niže od dakona koji je navještao evanđelje.

¹³ OR I: "Postquam (subdiaconus) legerit, cantor cum cantatorio ascendit et dicit responsum." (prema izdanju M. Andrieua, sv. 2, str. 52)

¹⁴ Usp. sv. Augustin, *In Psalmum 40 Enarratio, Sermo ad plebem*, 1, CC 38,447; PL 36,453. Sv. Ivan Zlatousti, *Expositio in Psalmum* 41,5; PG 55,163.166-167.

¹⁵ "Psalmi nisu čitanja, niti su molbenice, sastavljene slobodnim govorom, nego su pohvalni hvalospjevi. Premda se neki izvode kao čitanja, ipak se oni po svojoj književnoj vrsti s pravom u hebrejskome jeziku nazivaju *tehillim*, to jest hvalospjevi, a u grčkome jeziku *psalmoi*, to jest pjesme što se izvode uza zvuk psaltira. Doista, svi su psalmi nekako glazbene naravi, što im određuje odgovarajući način izvođenja. Zato, sve ako se psalam recitira i bez pjevanja, čak i onda kada ga pojedinac sam i u tišini prebire, treba voditi računa o glazbenoj naravi psalama: psalam doduše pruža tekst našem razumu, ali još više teži da potakne srce i onih koji psaliraju i onih koji slušaju, pa čak i onih koji žuz psaltir i citru sviraju" (*Opća uredba Liturgije časova*, br. 103).